

NIEUWE START VOOR CIRCLE STONE

TEKST EN FOTO HARRY PERRÉE

Traditioneel begraven met een nieuwe grafsteen is de minst duurzame vorm van lijkbezorging, blijkt uit recent onderzoek. Door oude grafstenen te recyclen kan begraven in één klap hét duurzame alternatief zijn. Dat kan prima, blijkt in de praktijk, onder andere in Nijmegen. Maar toch komt Circle Stone moeilijk van de grond. Hoe komt dat?

Met zestien begraafplaatsen en dertig steenhouders die meedoen is Circle Stone vijf jaar na de start nog lang niet waar het zijn moet, geeft medeoprichter Roel Stapper grif toe. “Ik heb tijdens de laatste Circle Stone-vergadering mijn persoonlijke excuses gemaakt dat ik zo weinig van mij heb laten horen,” vertelt Stapper. Hij wijt het aan de coronacrisis. Als lid van het LOB-bestuur moest hij daarvoor veel werk verrichten. “Ik heb heel weinig kunnen doen aan Circle Stone. Dat betekent dat er geen centrale motor is en dan hapert het en komt het bijna tot stilstand.”

Tot nu toe zijn de resultaten van Circle Stone – de gezamenlijke poging van begraafplaatsen en steenhouders om grafmonumenten te recyclen – dan ook mager. Stapper: “We hebben één keer gemeten, in 2020. Toen waren we net begonnen, en ging het om iets van honderd grafmonumenten die herplaatst waren.” Hij vertrouwt erop dat daarna jaarlijks minstens eenzelfde aantal Circlestones is geplaatst, maar registratie ontbreekt. “Inventariseren kost tijd. We stoppen de tijd nu in het onderling afstemmen en het afspreken van acties die we dit jaar gaan ondernemen.”

Op het to-dolijstje staat in elk geval het vergroten van het aantal deelnemers onder begraafplaatsen. Zo zijn gemeenten, die een derde deel van alle

begraafplaatsen in beheer hebben, tot nu toe slechts incidenteel benaderd om mee te doen. Stapper wil Circle Stone via de LOB bij gemeenten onder de aandacht brengen. “Daar heeft de LOB ook alle belang bij, omdat daarmee deze vorm van lijkbezorging aan duurzaamheid wint.”

Hij doelt op een recente levenscyclusanalyse (in opdracht van DELA) die diverse vormen van lijkbezorging vergelijkt op duurzaamheid. (Zie p. 12-14.) De analyse concludeert dat ‘traditioneel begraven, ‘met name door de productie en het transport van het grafmonument, de grootste milieubelasting veroorzaakt.’ Je kunt het ook omkeren, meent Stappers. Door geen nieuwe grafstenen te gebruiken en oude grafstenen te recyclen is begraven volgens hem de meest duurzame vorm van lijkbezorging.

Al 15 jaar bezig

In Nijmegen loopt steenhouwer Jeroen Van Leeuwe over het terrein achter zijn

winkel met werkplaats en laat desgevraagd zien welke natuurstenen hij voor hergebruik heeft meegenomen van begraafplaatsen. Hij wijst naar stapels grafmonumenten en onderdelen daarvan. Al met al heeft hij, schat hij, twee- tot driehonderd grafmonumenten staan. De oude monumenten ziet hij niet meer als grafsteen, “maar gewoon als materiaal, voorraad. En dan ga je kijken wat je daarvan kunt gebruiken. En dat verzaag je uit de oude stenen. Er zitten altijd beperkingen aan, natuurlijk, maar negen van de tien wensen kunnen we wel vervullen.”

In de showroom, waar op de houten tafel na zo’n beetje alles van natuursteen is, vertelt Van Leeuwe dat hij een jaar of vijftien geleden is begonnen met recyclen van grafmonumenten. Dat begon met stenen opknappen – “polijsten, schuren, zoeten of wat er dan ook nodig was” – en de steen vervolgens, zoals-ie was, opnieuw verkopen. Maar dat vond hij al snel geen goede aanpak. “In mijn beleving ben je dan tweedehands grafstenen aan het verkopen,” vertelt hij. “Dat voelt niet goed en nabestaanden zijn er ook minder enthousiast over. De enige doelgroep die je overhoudt zijn mensen met een beperkt budget.”

“De LOB heeft er belang bij dat meer gemeenten meedoen, omdat daarmee begraven aan duurzaamheid wint”

Inmiddels biedt Van Leeuwe de grafmonumenten die zijn gemaakt uit oude grafstenen aan onder de vlag van Circle Stone. In zijn showroom liggen drie Circlestones, alle drie opgebouwd uit stukken en stroken. Landelijk staat de Nijmeegse ondernemer bekend als koploper onder de steenhouwers die recycleren. “Grafmonumenten anno 2024 onderscheiden zich van die van vijftien of twintig jaar terug door het feit dat het steeds meer maatwerk is,” zo schetst hij de marktontwikkelingen. “Mensen wil-

len geen standaardontwerp maar willen juist een bijzonder ontwerp, aangepast aan hun wensen, passend bij de overledene.” Van Leeuwe schat dat afgelopen jaar een kwart van de grafmonumenten die hij verkoopt gerecycled is.

Scepticisme

Ondanks dit succesvolle voorbeeld klinken vanuit de wereld van begraafplaatsen en steenhouwers sceptische geluiden over de kansen voor recycling van grafmonumenten. Zo zouden stenen door het wegslijpen van letters en schroefgaten al snel te dun zijn om te recycleren. Van Leeuwe beaamt dat de dikte van

de steen een rol speelt. “Als er bronzen letters op zitten, moet het echt een dikke steen zijn, want er gaat twee of drie centimeter af vanwege de gaatjes. Je wil niet een monument aanbieden met aan de achterkant gaatjes. Het uitgangspunt is dat het voor de klant niet te zien is dat het een gerecyclede steen is.” Zijn eigen praktijk – hij verkoopt jaarlijks zo’n vijftig Circlestones – wijst uit dat dikte geen belemmering vormt.

Wel is het zo dat Van Leeuwe van de stenen die nu geruimd worden doorgaans maar vijf procent kan gebruiken.

“Zeker van de oudere grafmonumenten is veel hardsteen. Tot 1990 was zeker vijftig procent marmer of Belgisch hardsteen. Kijk je nog twintig jaar verder terug, dan was zeker negentig procent Belgisch hardsteen.” Hij vertelt van zeven Belgische dorpen die duizend monumenten ruimden, waarvan hij er maar vijftig kon gebruiken, allemaal graniet. Zelfs als hardsteen er goed uitziet, blijken er bij nadere inspectie of bewerking vaak scheuren in te zitten, zegt hij.

Daar staat tegenover dat het percentage herbruikbare stenen de komende jaren snel zal oplopen. Rond 1990 deed immers Indiaas graniet massaal zijn entree op begraafplaatsen. “Als je uitgaat van grafrechten van twintig jaar die één keer tien jaar worden verlengd, dan zit je op dertig jaar. Dat betekent dat er vanaf 2020 steeds meer graniet komt.” Vandaag de dag is 95 procent van de grafstenen graniet. Al met al schat hij dat over vijftien jaar een kwart tot de helft van de grafstenen recyclebaar is.

Niks tweedehandsje

Een ander kritiekpunt dat klinkt, is dat er amper te verdienen valt aan gerecyclede stenen. Omdat de steenhouwer er meer werk aan heeft, en omdat aan een gerecyclede steen het stigma van ‘tweedehandsje’ kleeft. Van Leeuwe: “Het vraagt altijd meer tijd en aandacht en misschien ook meer passie dan een nieuwe. Een nieuwe ... dan maak je een tekeningetje en stuur je het door naar India en China en klaar. Nu moet je van tevoren investeren in het ophalen van oude monumenten.” Daar staan

Jeroen Van Leeuwe op een Circlestone

geen directe inkomsten tegenover. Aan de andere kant hoeft hij in het geval van Circlestones geen nieuwe stenen te kopen. “Ons verdienmodel is zo dat het voor ons niet uitmaakt of mensen een nieuwe of een gerecyclede steen kopen. In plaats van inkoopmateriaal maak je nu uren stuk. Maar onder aan de streep moet je wel eenzelfde marge hebben. En ja, dat lukt.”

Het stigma van ‘tweedehandsje’ hebben steenhouders aan zichzelf te wijten, vindt Van Leeuwe. “Als je buiten in een stoffig hoekje een monument hebt staan en je zegt tegen klanten: ‘Gaat u maar even kijken, daarachter heb ik ergens nog een tweedehandsje liggen,’ dan is het ook een tweedehands,” stelt hij. “Als je dat met trots en verve in de winkel presenteert ... Zeker de helft van de gerecyclede monumenten die we verkopen, is een spontane ingeving van de familie. Omdat ze ter plaatse zo enthousiast over dat idee worden. De consument is echt wel rijp voor recycling.” Daarvoor moet je wel weg uit de tweedehandshoek, stelt hij. De klant wil best betalen. “Maar dan moet je er iets tegenover zetten. Dat is dat stukje maatwerk.”

Nog marginaal

Ondanks zijn kritiek op de collega-stenhouders die de Circlestone een slechte naam geven, zegt hij: “Laten we het vooral positief benaderen. Ik zie landelijk steeds meer enthousiasme bij zowel begraafplaatsen als steenhouders en er is bij de klanten minder taboe over een gerecyclede steen.” Wel zouden gemeenten Circle Stone meer kunnen promoten, meent hij. “Maak een folder van Circle Stone, zodat het duidelijk is voor de consument dat dit ook een keuze is. Ik heb niet het idee dat begraafplaatsen dit erg aan het promoten zijn.”

Volgens LOB-bestuurslid Roel Stapper zijn gemeenten moeilijk te benaderen, omdat de LOB vaak niet weet wie de verantwoordelijke is voor begraafplaats(en) binnen een gemeente. “Daarom zijn de contacten tijdens de ledenvergadering en vooral de regio-bijeenkomsten belangrijk. Daar spreek

je de mensen van het werkveld.” Op zijn eigen begraafplaats – Stapper is directeur van begraafpark Zuylen in Breda – staan nu ‘een stuk of twintig’ Circlestones. Hij schat dat zo’n twee procent van de nieuwe grafmonumenten een Circlestone is. “Dat is nog marginaal,” geeft hij toe.

Hij wil nu ‘een nieuwe start’ maken. De laatste vergadering met deelnemers van Circle Stone heeft een impuls gegeven, zegt hij. “Stenhouders merken ver-

“De consument is echt wel rijp voor recycling”

tragingen in leveringen door onrust in het Suezkanaal. Daardoor én door het enthousiasme van Van Leeuwe en een andere steenhouders gingen de ogen en oren van andere steenhouders open.” Bovendien heeft hij een milieud adviseur en een marketingbureau in de arm genomen om Circle Stone minder afhankelijk van zijn eigen beschikbaarheid te maken. Wat kunnen begraafplaatsen wat Stapper betreft doen? “Geschikte monumenten bewaren, daar een soort winkeltje van maken en ervoor zorgen dat steenhouders in de omgeving verleid worden die stenen te gaan hergebruiken.” Dat kan, meent hij: “Als begraafplaatsen zeggen: we willen vooral zakendoen met steenhouders die zijn aangesloten bij Circle Stone.”

Catalogus

Dat moet in ieder geval niet leiden tot verplichtingen voor nabestaanden, vindt begraafplaatsbeheerder Anton Steller van de gemeente Gooise Meren. “Nabestaanden moeten het recht hebben zelf een keuze te maken hoe de bedekking op het grafmonument er uitziet en

niet beperkt worden tot het aanbod van Circlestones.” Toch sluit hij niet uit dat de gemeenteraad tot een strakker beleid besluit.

Gooise Meren (met zeven begraafplaatsen) is een jaar of vijf lid van Circle Stone. “Ik zal eerlijk zeggen dat we heel weinig mensen krijgen die zich direct bij ons melden. Dat zijn er vorig jaar twee geweest. Maar als we grafstenen eraf halen omdat de rechten verlopen zijn, dan nemen we contact op met de Baarnsche steenhouders (ook lid van Circle Stone, HP). Die kijkt welke stenen ze kan hergebruiken, haalt ze op en biedt ze dan weer opnieuw aan.” Vorig jaar heeft de steenhouders geen stenen opgehaald. “Maar het jaar daarvoor vijftien tot twintig.”

“Ik heb zelf op de begraafplaats in Bussum een stuk of tien, vijftien monumenten die nog mooi zijn in de opslag liggen. Als iemand zich meldt, dan laat ik die zien. Alleen, dat komt heel sporadisch voor.” Al met al zijn op de begraafplaatsen van de gemeente een stuk of vier Circlestones geplaatst, schat hij. “Dus heel minimaal.” Maar hij maakt er niet veel reclame voor, geeft hij toe. Wat is ervoor nodig om dat aantal op te krikken? “Dan moet je actief promoten. Of een catalogus bijhouden en elke keer aan steenhouders laten weten wat er ligt. Dat kost veel tijd en mijn tijd is beperkt.” Niettemin meent hij dat de gemeente al aardig wat doet. Hij somt op: met afstandsverklaringen kunnen nabestaanden grafstenen voor hergebruik afstaan (“en daar zijn mensen best enthousiast over”); vorig jaar heeft een kunstenaar voor de bezinningstuin van drie oude zerken een nieuw kunstwerk gemaakt; op de urnengrafjes op begraafplaats Nieuw Valkenveen staan hergebruikte stenen. “En als mensen op de oude begraafplaats van Naarden, een rijksmonument, een graf kopen moeten ze het grafmonument opknappen en hergebruiken. Maar dat gebeurt heel sporadisch. Ik werk hier nu vijfeneenhalf jaar en ik denk dat ik het een stuk of drie keer heb meegemaakt.” ■